

populație care se pronunță pentru decretarea unei singure limbi oficiale; 3. este foarte înalt gradul de unanimitate al opiniei populației față de chestiunile cruciale pentru politica și planificarea lingvistică din republică – fapt care ar putea servi drept temei pentru oficializarea unilingvismului național, cu elemente de bilingvism situațional; 4. în virtutea adevărului științific privitor la identitatea lingvistică moldo-română să se opereze amendamente în articolul respectiv al Legii fundamentale și în alte legi organice, stipulându-se fără echivoc că limba oficială a Republicii Moldova este *limba română*; 5. introducerea unui articol în Constituție care să prevadă *obligativitatea*, pentru toți cetățenii statului, de a cunoaște *limba română* și de a o utiliza în toate domeniile principale

ale vieții publice; 6. politica și planificarea lingvistică a Republicii Moldova ar trebui să se axeze, întâi și-ntâi, pe *promovarea efectivă a limbii oficiale*, cu scopul de a o moderniza, faptul însemnând crearea condițiilor de dezvoltare și securizare atât a corpusului acesteia, cât și a statului.

Subliniem încă o dată că lucrarea reprezintă un studiu sociolingvistic important, nu numai pentru sociolingviști, ci și pentru reprezentanții organelor de decizie din Republica Moldova, dat fiind că este un suport sociolingvistic valoros.

Ion Dumbrăveanu
Universitatea de Stat din Moldova

SILVIU BEREJAN. *Itinerar sociolingvistic. Selecție și prefață de Alexandru Bantoș. – Chișinău, 2007, 240 p.*

Regretatul academician Silviu Berejan, cunoscut și apreciat lingvist, și-a consacrat activitatea studierii și promovării limbii române. A investigat fenomenul lingvistic din perspective diverse. Aria intereselor științifice o constituie gramatica, lexicologia, lexicografia, stilistica, istoria limbii, semantica, sociolingvistica, lingvistica generală și comparată. A elaborat teoria echivalenței semantice a cuvintelor. A manifestat interes constant pentru normarea și funcționarea limbii române literare „într-o regiune ruptă din întreg”. A fost un bun organizator și coordonator al muncii filologice. Împreună cu colegii săi – lingviști, critici și istorici literari – peste patru decenii de activitate, în condițiile ideologice ostile spiritului național, nu a avut dreptul să

vorbească deschis despre limba română și identitatea românilor basarabeni.

Volumul de față, *Itinerar sociolingvistic* (Chișinău, 2007), inițial urma să cuprindă cinci capitole. Textele au fost revăzute de către autor și restituite redacției cu nota: „Revizuit pe 29.X.2007”. „Cine să bănuiască, ne mărturisește editorul Al. Bantoș, că peste o lună și ceva lucrarea de față, pe care autorul ei a așteptat-o atât, va mai cuprinde capitolul *In memoriam*?! Nepotrivit, absolut nepotrivit timp pentru despărțire...” (p. 8).

Studiile incluse în cap. I, *În căutarea adevărului* (p. 19-114), scrise cu diverse prilejuri (conferințe, colocvii internaționale și naționale), fixează aria preocupărilor lui Silviu Berejan din ultimii 17 ani, care

a încercat să formuleze răspunsuri, cu verticalitatea unui adevărat om de știință, la cele mai dificile probleme legate de numele, originea și funcționarea limbii române la est de Prut.

Ideea cu *limba moldovenească* este „o idee vădit aberantă”. Acest lucru a fost demonstrat cu zeci de argumente dintre cele mai serioase în numeroase rapoarte și comunicări, prezentate la numeroase întruniri științifice, în studii cu pondere, editate în republică și în alte țări. Limba română exemplară, subliniază Silviu Berejan, nu poate fi numită *moldovenească*, pentru că limbă literară „moldovenească” nu există. „E x i s t ă n u m a i v o r b i r e d i a l e c t a l ă m o l d o v e n e a s c ă”. Nimeni nu are dreptul (nici științific, nici juridic, nici moral) să atribuie limbii oficiale de cultură, folosite în republică, o denumire neadevărată conținutului său. Specificul regional al tradițiilor populare, în special al graiului vorbit în Republica Moldova, a fost exploatat la maximum de politicienii ce urmăreau ruperea definitivă a acestui meleag de trupul Țării. „Regionalismul” a degenerat într-o problemă dezbinatoare, „eminamente politică”. Pe baza multor dovezi incontestabile s-a stabilit că în Constituția Republicii Moldova, a fost promovat un neadevăr. Concluzia care se impune, afirmă autorul, este că „trebuie revăzută Constituția, nu adevărul!” (p. 25-39).

Drept bază pentru denumirea adevărată a limbii și a poporului ce o vorbește poate servi doar „c o n ș t i i n ța n a ț i o n a l ă” (p. 34). Conducerea aservită imperiului rus (apoi și sovietic) a încurajat decenii în șir și continuă să încurajeze și acum tendințele de adâncire a prăpastiei, care a ajuns să separe populația românească de la est de Prut de populația, tot românească, din restul Țării. Acesta nu mai este doar „spirit regionalist” în cadrul aceluiași neam, ci „s u b m i n a r e a c o n ș t i i n ței e t n i c e ș i n a ț i o n a l e” a românimii

din zonă. Un lucru este foarte clar, e convins savantul: „Pînă nu vom avea formată conștiința națională, nu ne vom putea regăsi identitatea” (p. 24, 34). Acest adevăr este spus, de asemenea, în numeroase studii și articole, publicate de către lingviștii de la Academia de Științe a Moldovei, cînd Silviu Berejan a exercitat funcția de director al Institutului de Limbă și Literatură al A.Ș.M. (1987-1991), de acad. coordonator al Secției de Științe Umanistice (1991-1995) sau de director al Institutului de Lingvistică al A.Ș.M. (1995-2000), etapă importantă din viața sa, solicitîndu-i responsabilitate deosebită întru promovarea mesajului științific al instituției academice.

În tratarea problemei privind unitatea și funcționarea limbii române în Republica Moldova Silviu Berejan pornește de la ideea, expusă de Eugeniu Coșeriu, că nu există limbi istorice „monolitice unitare”, deoarece în orice limbă avem variație *diatopică* (spațială), variație *diastratică* (socioculturală) și variație *diafazică* (stilistică). Și limba română este o unitate în diversitate. Basarabia însă este o zonă specifică. Pe acest teritoriu s-au stabilit, în diferite perioade istorice, reprezentanți ai mai multor etnii și popoare. În această zonă, la trăsăturile dialectale comune cu cele din Moldova din dreapta Prutului s-au adăugat multe particularități, apărute mai ales în timpul îndelungatei perioade de dominație rusească, veche și sovietică. E vorba de acele alterații ale vorbirii populare, în special în lexic și sintaxă, care au făcut să scadă simțitor gradul de c u n o a ș t e r e a limbii române și de f u n c ț i o n a r e nestingherită a ei. Cu toate acestea, subliniază autorul, varietatea din Moldova a limbii române n-a avut niciodată o altă formă de manifestare literară, fondată exclusiv pe „vorbirea moldovenească”. Limba scrisă și vorbită în Republica Moldova este limba română.

Referindu-se la situația lingvistică actuală din Republica Moldova, Silviu Berejan formulează, în unul din ultimele

sale studii, *Degradarea vorbirii orale într-un stat în care funcționează paralel două limbi oficiale* (p. 98-105), următoarele concluzii de natură teoretică: Limba, ca mecanism natural, dinamic, neechilibrat, deschis, își păstrează intactă coerența internă numai în procesul funcționării nestingherite, fără confruntări permanente și fără influențe reciproce. Dacă funcționează nestingherit, ea își păstrează coerența internă datorită acțiunii mecanismelor de autoreglare și autoorganizare, adică a ceea ce este desemnat în ultimul timp în lingvistică prin termenul *s i n e r g i e* (Această problemă este tratată mai detaliat în: R. Piotrowski, *Sinergetica și ocrotirea limbii române în Republica Moldova* // RLȘL, nr. 3, p. 92-94; P. Г. Пиотровский, *Синергетика текста*, Минск, 2005). Atunci când în același mediu social coexistă două sau, eventual, mai multe limbi, vorbite de diferite etnii ce locuiesc compact, una devine dominantă, iar altele (sau alta) – subordonate. Confruntarea dintre aceste limbi poartă un caracter dur. Funcționarea oficială a limbii române și a limbii ruse în Republica Moldova, concluzionează pe bună dreptate S. Berejan, duce, prin presiunea celei din urmă (purătorii căreia sînt în cea mai mare parte monolingvi), la dezechilibrarea „mecanismelor sinergetice de autoorganizare și autoreglare” a vorbirii reprezentanților limbii române, care constituie populația majoritară în republică.

Titlurile unor texte incluse în același compartiment indică și o altă arie tematică a preocupărilor științifice din ultimii ani ale lui S. Berejan: *Terminologia – cea mai dinamică componentă a lexicului unei limbi naturale; Necesitatea delimitării planului gnoseologic de cel ontologic la studierea limbii; studiul complex al limbii: îmbinarea principiului istoric cu cel sistemic etc.*

Capitolul al II-lea *Despre lingviști, publicații și despre sine* (p. 115-135), conține detalii din biografia unor personalități (E. Coșeriu, N. Corlăteanu, A. Ciobanu),

informații despre opera lor, dar și evocări despre fărâdelegile comise de sovietici în Chișinău, Silviu Berejan (martor, „prea fraged”: în 1940, anul căderii Basarabiei) purtînd cu sentimente de groază povara amintirilor. Studiul *Un rege al lingvisticii pornit de pe plaiuri moldave* (este prefața la volumul Eugen Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Chișinău, Știința, 1994) fixează acele fire sufletești care l-au legat pe marele savant, E. Coșeriu, de Baștină, de Basarabia, afecțiune tănuțită o viață de om în inimă, dar care s-a exteriorizat năvalnic de îndată ce a fost posibil, după 51 de ani, să-și revadă locurile copilăriei, orașul Bălți unde și-a făcut studiile liceale și i-a dat aripi și încredere în forțele sale pe calea deloc ușoară în cucerirea „înălțimilor științei limbajului omenesc”. Din studiul intitulat *Cu Eugeniu Coșeriu în proces de lucru și de simplă comunicare* desprindem ideea că prilejul fericit, de a se afla cu diverse ocazii în preajma lui E. Coșeriu, i-a conferit lui S. Berejan certitudinea că, avînd susținerea marelui nostru compatriot, esența lucrurilor se va schimba în Republica Moldova și populația va conștientiza adevărul despre originea, identitatea și unitatea limbii române.

Capitolul al III-lea, *Interviuri* (p. 167-192), inserează cîteva dialoguri cu Silviu Berejan, realizate de Alexandru Bantouș (*Limba oficială în orice stat este, de regulă, una singură*, 1992; *Denumirea limbii noastre e cea pe care o știe toată lumea – Româna*, 1995), de Tatiana Rotaru (*Lingvistica nu m-a făcut fericit*, 1997) și de Ion-Horia Bîrleanu (*Limba română este singura limbă literară din această zonă a romanității orientale*, Iași, 1995).

Capitolul al IV-lea poartă titlul *Un destin în imagini* (p. 193-204).

Atitudinea oficialilor de la Chișinău, ostilă în raport cu năzuințele și aspirațiile de renaștere națională, îl determină pe academicianul Silviu Berejan să se pronunțe

asupra spinoaselor probleme legate de identitatea, unitatea și, îndeosebi, de denumirea limbii române pe această palmă de pământ, Republica Moldova. Cititorul revistei se poate documenta în această privință consultând capitolul al V-lea, **Rezoluții, declarații, proteste elaborate cu participarea academicianului Silviu Berejan** (p. 207-228). Relevăm câteva titluri de texte: *Rezoluția Congresului al V-lea al Filologilor Români și Apelul Congresului al V-lea al Filologilor Români adresat Parlamentului Republicii Moldova* (Iași-Chișinău, iunie 1994); *Răspuns la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova privind istoria și denumirea glotonimului limba moldovenească* (9. IX. 1994); *Declarația colectivului Institutului de lingvistică al Academiei de Științe a Republicii Moldova* (20.II.1996); *Declarația Adunării Generale Anuale a Academiei de Științe a Moldovei* (28.II.1996). De reținut că în adoptarea istorice Hotărârii a Prezidiului A.Ș.M. din 9 septembrie 1994, potrivit căreia „denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este *Limba Română*”, acad. S.Berejan a avut un rol determinant.

Această Rezoluție, adoptată în ședința lărgită a Prezidiului A.Ș.M., a fost trimisă parlamentarilor chișinăuieni. Academia de Științe a Moldovei, prin academicienii moldoveni, în frunte cu

membrii Prezidiului, a respins astfel, public, cu onestitate și demnitate, ideea aberantă a *limbii moldovenești*. Din păcate, savanții n-au fost auziți.

Cartea prezentată în aceste notițe e un omagiu adus lui Silviu Berejan. Savantul era tot mai ferm în susținerea ideii că mai mult decît toate „trebuie apărat Adevărul și, în temeiul lui, identitatea și unitatea românească” (Prof. dr. Dumitru Irimia, Iași, p. 235). „Se spune, în general, că omul e sub vreme și, în acest sens, academicianul Silviu Berejan n-a fost o excepție”. Însă e important ca în clipele de vîrf, în ora stelară, pe care Dumnezeu ți-o hărăzește, să fii la înălțimea timpului respectiv. Academicianul Silviu Berejan a știut să fie „la înălțimea deschiderii spre adevăr... Tot ce a depins de el a făcut cu asupra de măsură. În rest, depinde de noi, de fiecare luat în parte și de toți împreună” (Ana Bantoș, p. 234).

Marcînd un moment de referință în cadrul preocupărilor de sociolingvistică românească ale profesorului Doctor Honoris Causa Silviu Berejan, membru titular al A.Ș.M., volumul *Itinerar sociolingvistic* îndeamnă la lectură, la reflecție adîncă.

Vasile Pavel
Institutul de Filologie al A.Ș.M.